

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 11. června 2020 ve věci č. 15271/16 a 6 dalších – *Baldassi a ostatní proti Francii*

Senát páté sekce Soudu rozhodl jednomyslně o porušení článku 10 Úmluvy, který chrání svobodu projevu, v důsledku odsouzení stěžovatelů jako prostých občanů za podněcování k diskriminaci tím, že vyzývali k bojkotu izraelského zboží s cílem přinutit tamní vládu dodržovat mezinárodní právo a lidská práva Palestinců, protože tento zásah nebyl nezbytný v demokratické společnosti. Současně dospěl šesti hlasy proti jednomu k závěru o neporušení zásady legality trestných činů, zaručené článkem 7 Úmluvy, s ohledem na vyjasnění výkladu trestního zákona judikaturou nejvyššího soudu.

I. Skutkové okolnosti

Stížnost podalo jedenáct stěžovatelů, kteří jsou členy organizace, jež na místní úrovni provádí mezinárodní kampaň vyhlášenou v roce 2005 po posudku Mezinárodního soudního dvora o nesouladu vybudování zdi na okupovaných palestinských územích s mezinárodním právem s cílem dosáhnout bojkotu, stažení investic a sankcí ve vztahu k Izraeli, dokud se nepodřídí mezinárodnímu právu a obecným zásadám lidských práv.

V tomto rámci se stěžovatelé v letech 2009 a 2010 zúčastnili dvakrát pořádané akce v jednom alsaském hypermarketu, při níž poukazovali na konkrétní izraelské zboží, rozdávali letáky a vyzývali přítomné zákazníky k podpisu petice. Vše se odehrálo bez násilí a vzniku škod.

Stěžovatelé byli posléze postaveni před soud za podněcování k diskriminaci vůči skupině osob náležejících k určitému národu. Trestní soud prvního stupně stěžovatele v roce 2011 zprostil obžaloby mimo jiné s tím, že právní základ, jehož se státní zastupitelství dovolávalo, a sice čl. 24 odst. 8 zákona z roku 1881 o svobodě tisku, neumožňuje postihovat podněcování k hospodářské diskriminaci, o které v projednávané věci šlo a na které míří jiné ustanovení zákona. Odvolací soud však v roce 2013 zaujal opačný právní názor a dovedl, že se stěžovatelé dopustili podněcování k diskriminaci, které nespadá pod svobodu projevu, neboť pod jejím pláštíkem není dovoleno páchat trestnou činnost. Stěžovatelé byli odsouzeni k zaplacení pokuty (podmíněně), případně náhrady nemajetkové újmy a nákladů řízení. Nejvyšší soud dovolání stěžovatelů v roce 2015 zamítl s tím, že postih byl nezbytný v demokratické společnosti na ochranu pořádku a práv druhých.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 7 ÚMLUVY

Stěžovatelé s odvoláním na zásadu zákonnosti trestných činů poukazovali na své odsouzení na základě čl. 24 odst. 8 zákona z roku 1881 o svobodě tisku za podněcování k hospodářské diskriminaci, třebaže toto ustanovení na tuto diskriminaci nemíří.

Soud z hlediska zásad, jimiž se řídí výklad článku 7 Úmluvy, odkázal na věc *Vasiliauskas proti Litvě* (č. 35343/05, rozsudek velkého senátu ze dne 20. října 2015, § 153–157 a 160) a podtrhl zejména požadavek, aby byl trestný čin jasně definován vnitrostátním nebo mezinárodním právem tak, aby jednotlivec na základě znění příslušného ustanovení a případně za pomoci jeho soudního výkladu a právní rady mohl určit, jaká jednání nebo opomenutí vyvolávají jeho trestní odpovědnost.

Soud poznamenal, že stěžovatelé byli v prvním stupni zproštěni obžaloby s tím, že hospodářskou diskriminaci zakazuje čl. 24 odst. 9 zákona o svobodě tisku, a to na základě pohlaví, sexuální orientace nebo zdravotního postižení, a nikoli odstavec 8 tohoto ustanovení zákona, avšak odvolací soud dospěl k závěru, že jejich jednání lze podřadit pod obecnější ustanovení odstavce 8, který zakazuje podněcování k diskriminaci vůči osobě či skupině osob na základě jejich původu, příslušnosti nebo ne-

příslušnosti k určitému etniku, národu, rase nebo náboženství. V tomto směru se již dříve vyslovil i francouzský nejvyšší soud (bylo tomu tak ve věci *Willem proti Francii*, č. 10883/05, rozsudek ze dne 16. července 2009; viz níže). S ohledem na existující vnitrostátní judikaturu si stěžovatelé tedy mohli být vědomi rizika svého postihu na základě čl. 24 odst. 8 zákona o svobodě tisku, a proto k porušení článku 7 Úmluvy nedošlo.

B. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 10 ÚMLUVY

Podle stěžovatelů bylo jejich odsouzení za účast na akcích vyzývajících k bojkotu izraelského zboží v rozporu s jejich svobodou projevu.

Soud podotkl, že odsouzení stěžovatelů představuje zásah do výkonu jejich práva na svobodu projevu, přičemž k tomu, aby byl takový zásah v souladu s čl. 10 odst. 2 Úmluvy, je nezbytné, aby byl stanoven zákonem, sledoval některý z vyjmenovaných legitimních cílů a byl k jeho dosažení nezbytný v demokratické společnosti. S otázkou zákonnosti se Soud vypořádal již na poli článku 7 Úmluvy. Zásah sledoval legitimní cíl v podobě ochrany práv druhých, konkrétně obchodních zájmů výrobců a dodavatelů zboží původem z Izraele.

Zásady, které se uplatní při posuzování, zda byl zásah do svobody projevu nezbytný v demokratické společnosti, Soud shrnul ve věci *Perinçek proti Švýcarsku* (č. 27510/08, rozsudek velkého senátu ze dne 15. října 2015, § 196). Dodal, že článek 10 chrání nejenom obsah vyjadřovaných myšlenek a informací, ale také způsob jejich vyjádření (např. *Bédat proti Švýcarsku*, č. 56925/08, rozsudek velkého senátu ze dne 29. března 2016, § 58).

Bojkot je především způsobem vyjádření protestních názorů, rovněž v zásadě chráněným článkem 10. Výzva k bojkotu sleduje sdělení takových názorů spolu s podněcováním k odlišnému zacházení, jež může představovat diskriminaci druhých. Výzva k diskriminaci spadá pod výzvu k nesnášenlivosti, jež v případě svého spojení s výzvami k násilí a k nenávisti představuje jednu z mezí, které nesmí výkon svobody projevu překročit. Podněcovat k odlišnému zacházení však nutně neznamená podněcovat k diskriminaci.

Soud ve věci *Willem proti Francii* (rozsudek cit. výše) posuzoval případ starosty, který v rámci své úřední činnosti informoval o tom, že uložil obecním stravovacím zařízením, aby bojkotovala izraelské potraviny s cílem protestovat proti izraelské politice vůči Palestincům. Podle Soudu však stěžovatel nebyl v následném trestním řízení odsouzen za své politické názory, ale přímo za bojkot izraelských potravin. Coby starosta měl přitom zachovávat určitou neutralitu a povinnou zdrženlivost a nevyzývat k tomu, aby byly obecní výdaje vynakládány diskriminačním způsobem. Učinil tak jednostranným sdělením, které nebylo předmětem jednání obecního zastupitelstva, takže nemohl tvrdit, že podpořil svobodnou diskusi o tématu obecního zájmu. Navíc mu byla uložena jen mírná pokuta. Tyto skutečnosti vedly Soud k závěru o neporušení článku 10 Úmluvy.

V projednávané věci však jsou stěžovatelé prostými občany, na něž povinnosti úřední osoby nedoléhají a jejichž vliv na chování spotřebitelů je výrazně menší. Jejich cílem bylo vyvolat diskusi mezi zákazníky hypermarketu. Nebyli také postiženi za výzvy k nenávisti nebo k násilí; nezpůsobili ostatně žádnou škodu. Odvolacímu soudu stačilo, že podněcovali druhé k diskriminaci mezi výrobcí nebo dodavateli s cílem odmítnout takové subjekty z Izraele. Soudu sice nepřísluší zabývat se způsobem výkladu nebo použití vnitrostátního práva, který připadá stanovit vnitrostátním orgánům, především soudům, ale musí se ujistit, že odsouzení stěžovatelů za daný trestný čin lze považovat za nezbytné v demokratické společnosti, tedy že uplatněné důvody pro zásah jsou relevantní a dostatečné.

Zvolený výklad a použití francouzského práva zakazuje jakoukoli výzvu k bojkotu zboží na základě jejich zeměpisného původu bez ohledu na znění takové výzvy, její důvody a další okolnosti. Odvolací soud tak ani nezkoumal jednání stěžovatelů ve světle uvedených faktorů s konstatováním, že předmětná výzva k bojkotu nemůže spadat pod svobodu projevu. Nezabýval se tudíž posouzením, zda s ohledem na konkrétní okolnosti je postih takové výzvy nezbytný v demokratické společnosti pro ochranu práv druhých. Pečlivé odůvodnění bylo přitom o to důležitější, že článek 10 Úmluvy vyžaduje zvýšenou míru

ochrany svobody projevu v takové oblasti, jako je probíhající veřejná diskuse o respektování mezinárodního práva a lidských práv na okupovaných palestinských územích. Nadto jednání stěžovatelů spadá pod politický a aktivistický projev (*Mamère proti Francii*, č. 12697/03, rozsudek ze dne 7. listopadu 2006, § 20). Článek 10 odst. 2 Úmluvy nedává téměř žádný prostor pro omezení svobody projevu politické povahy nebo o otázkách veřejného zájmu (*Perinçek proti Švýcarsku*, rozsudek cit. výše, § 197). Politický projev vyvolává polemiku a bývá ostrý, ale zůstává ve veřejném zájmu, ledaže se zvrhne ve výzvu k násilí, nenávisti nebo nesnášenlivosti, což je nepřekročitelná mez.

Podle Soudu nespočívá odsouzení stěžovatelů na relevantních a dostatečných důvodech. Vnitrostátní soud při svém rozhodování nepoužil taková pravidla, jež jsou v souladu se zásadami svobody projevu, a nezaložil své rozhodnutí na přijatelném zhodnocení skutkových okolností. Došlo tudíž k porušení článku 10 Úmluvy.

III. Oddělené stanovisko

Soudkyně O'Leary připojila k rozsudku částečně nesouhlasné a částečně souhlasné stanovisko.

Její nesouhlas vyvolalo posouzení otázky předvídatelnosti francouzského práva ohledně bojkotů. Článek 7 Úmluvy nevylučuje postupné vyjasnění pravidel trestní odpovědnosti cestou soudního výkladu, nicméně výsledek musí být konzistentní s podstatou trestného činu a rozumně předvídatelný, a pokud vnitrostátní soudy k výkladu určitého ustanovení přistupují poprvé, musí takový výklad obvykle odpovídat postřehnutelné tendenci ve vývoji judikatury. Soud se v projednávané věci odvolal na výklad, který nejvyšší soud zaujal ve věci *Willem proti Francii*, a současně tuto věc od projednávané věci odlišil. Ve věci *Willem* na otázku legality Soud ani řádně neodpověděl. Nadto různá vnitrostátní rozhodnutí týkající se bojkotu izraelského zboží ukazují, že výklad francouzského práva zdaleka nebyl jasný.

Soudkyně O'Leary rovněž zpochybňovala přístup senátu k posouzení věci na poli článku 10 Úmluvy, kdy nedokázal jasně zvolit, zda jde o klasickou věc na svobodu projevu, zda jde konkrétněji o věc týkající bojkotu či zda jde ještě specifičtěji o věc spojenou s výzvami k bojkotu činěnými v rámci hnutí za bojkot, stažení investic a sankce ve vztahu k Izraeli, a tomu svoji analýzu přizpůsobit.